

Rantířovsko-starohorský středověký hornický vodní náhon s hornicko-hutnickým areálem

Plandry, Staré Hory, Vyskytná nad Jihlavou, okres Jihlava, Kraj Vysočina
14. – přelom 15. a 16. století

   1,5 km

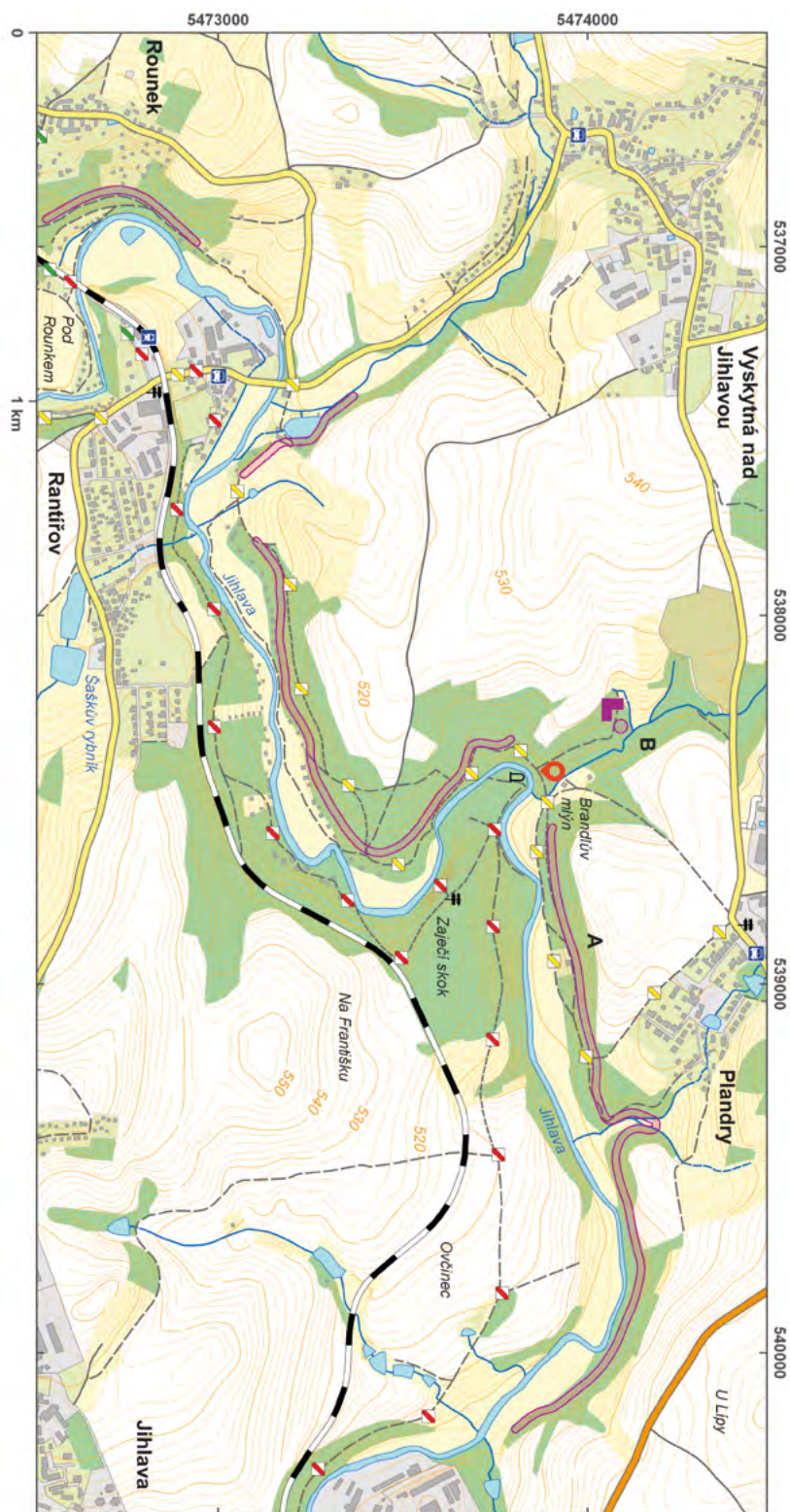
Navigační bod: N 49°24'41.86", E 15°30'57.44" – počátek náhonu; N 49°24'57.02", E 15°33'15.91" – konec náhonu; N 49°24'59.90", E 15°31'53.39" – zpracovatelský areál s hornickým hrádkem.

↑ *Pohled na průběh náhonu. Foto J. Čáni 2015*

Význam: Stopy rozsáhlého středověkého vodního díla a zpracovatelského areálu, souvisejícího s hornickou činností.

Přístup: Od rozcestníku Plandry po žluté turistické znače směrem k řece Jihlavě, kde se stezka asi po 500 m napojuje na koryto náhonu, který se táhne na obě strany nad levým břehem Jihlavy v délce asi 3 km. Odtud pak značka vede přibližně 750 m proti proudu řeky západně k Brandlovu mlýnu. Asi 250 m severozápadně od mlýna, na břehu Bělokamenského potoka, se nachází zpracovatelský areál s hornickým hrádkem. Západním směrem pak značka pokračuje více než 2 km k Rantířovu, z větší části korytem náhonu.

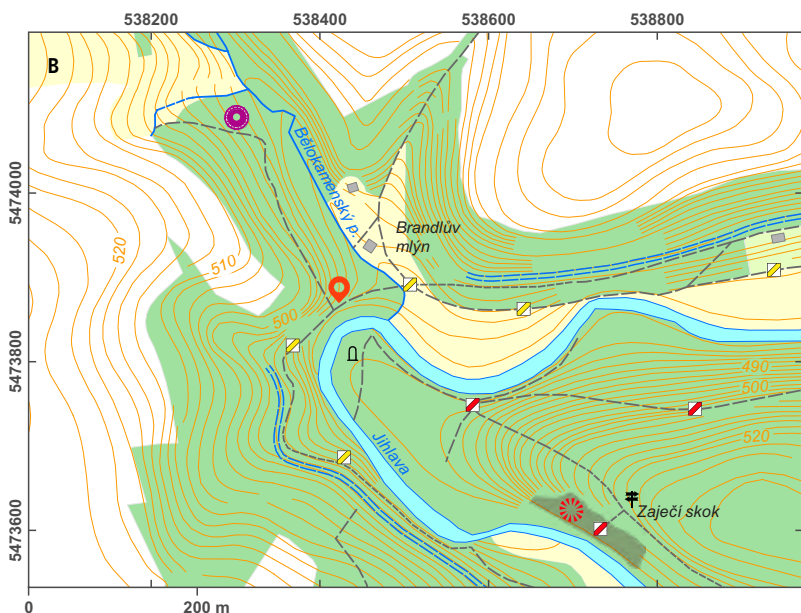
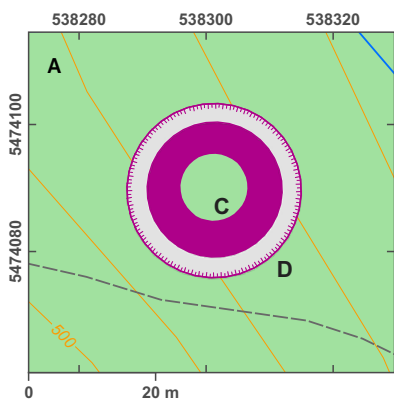
Historie: Během 13. století se na území Českého království, podobně jako v celé Evropě, začíná rozvíjet těžba stříbra, která byla vyvolaná akutní potřebou panovníka mít dostatek drahého kovu, potřebného k ražbě mincí. V okolí Jihlavy byla objevena bohatá ložiska stříbrné rudy, na kterých vzniklo několik rozsáhlých hornických a hutnických areálů s přilehlými sídlišti. Jedním z významných těžebních a zpracovatelských areálů byla aglomerace Staré Hory u Jihlavy, o kterých se prvně zmiňuje listina krále Jana Lucemburského z roku 1315. V listině se také přímo hovoří o vybu-

divování díla pro spolehlivý přívod vody k starohorským dolům, pro pohon šesti vodních kol, sloužících při zpracování rudy a čerpání vody z dolů. Vznikl tak více než 6 km dlouhý náhon, napájený z Jiřínského potoka u Rantířova. Náhon patrně zanikl s ukončením těžby na Starých horách na přelomu 15. a 16. století. Ve střední části vedl náhon přes areál v údolí Bělokamenského potoka, kde v průběhu 2. poloviny 13. až 1. poloviny 14. století probíhalo zpracovávání stříbrné rudy. Rantířovský hornický vodní náhon byl uveden do odborné literatury V. Jarošem v 90. letech 20. století, ale až v letech 2005–2007 byl podrobně zdokumentován v celém dochovaném průběhu.

Popis:

Rantířovsko-starohorský vodní náhon, označovaný také jako rantířovský, představuje jedinečnou archeologickou památku, dochovanou v prostředí středověké hornické krajiny. Náhon se v terénu, na většině svého průběhu, jeví jako prostá rýha, případně terénní stupeň, táhnoucí se po strmém svahu říčního údolí řeky Jihlavy (A). Jeho průběh se nedochoval celý, v některých místech jej zničila eroze, jinde byl poškozen například při těžbě dřeva. Místy přes něj prochází lesní cesty a vede po něm také turistická stezka. Náhon začínal severně od Rantířova na Jiřínském potoce pár set metrů před jeho vtokem do řeky Jihlavy. Táhl se pak více než 6 km východním směrem souběžně s řekou, zařizlý ve strmém svahu nad jejím levým břehem. V celé své délce má náhon sklon pouhé 4 m a na konci tak dosahoval převýšení kolem 15 m nad hladinou Jihlavy. Dílo přivádělo vodu do Starých Hor, kde ústilo v hornickém areálu. Zde voda poháněla kola vodních čerpadel, stup (viz. *stoupa) na drcení rudy a byla využita na její promývání. Náhon překonával několik bočních údolí levobřežních přítoků Jihlavy, které byly využity také k jeho posílení. Do těchto údolí zacházel hlouběji a v jejich vyšších, užších částech překonával pomocí dřevěných bedněných koryt, tzv. *vantrků*, potoky v nich proudící. Právě v těchto místech byly na přítocích vybudov-

↑ Centrální část hornického hrádku. Foto D. Zimola 2013

vány čtyři záchytné nádrže, tzv. srážky, které zabezpečovaly nadlepšování stavu vody v náhonu. Od své trasy podél toku Jihlavy náhon nejvýrazněji odbočuje za první třetinou délky, kde zachází přibližně 300 m do poměrně úzkého údolí Bělokamenského potoka. V těchto místech se nacházel hutnický areál, který zde fungoval pravděpodobně již před vybudováním náhonu. Areál se nacházel severně od ostrého ohybu náhonu a tvořilo jej zjevně malé sídliště horníků a zpracovatelů rudy s pecemi na její hutnění a získávání kovů. Nejvýrazněji se zde zachovaly pozůstatky hornického hrádku typu *motte (B), tedy sídla na uměle navršeném kruhovém pahorku, z něhož se dochovala centrální část o průměru 11 m (C), obklopená příkopem širokým 4 m a cca 1,5 m hlubokým (D). Hrádek měl specifickou funkci – sloužil jako jakýsi trezor, přechovávalo se v něm vytěžené stříbro do doby, než bylo bezpečně převezeno do mincovny v Jihlavě. Kolem něj snad byly umístěny provozy pro zpracování rudy, o čemž svědčí mocná vrstva hutní strusky, znatelná i přímo v korytě potoka. Západně a jižně od hrádku je rozeznatelný také úvoz staré cesty, která vedla od Jihlavy. Na východní straně údolí, blíže k řece, se nachází stopy po těžbě rudy v podobě několika *obvalů, sledujících žílu zrudnění. Náhon je v tomto údolí dobře čitelný zvláště na západní straně, na východní straně byl

pravděpodobně porušen stavbou mladšího mlýnského náhonu tzv. Brandlova mlýna, kterým doposud protéká voda, odražená z Bělokamenského potoka asi 150 m nad hornickým hrádkem. [dv]

Literatura: Hrubý – Hejhal – Malý – Kočár – Petr 2014; Jaroš 1998; Laštovička – Vilímeček – Vosáhlo 2001.

Okolí:

- (1) Hosov (Jl), zaniklá středověká vesnice Bradlo: N 49°23'9.63"; E 15°30'18.21" (3,9 km).
- (2) Bedřichov u Jihlavy (Jl), středověký hornický areál: N 49°26'3.08"; E 15°34'45.15" (4,1 km).
- (3) Hybrálec (Jl), areál zaniklé sklárny Karlova huť z 18. a 19. století: N 49°27'5.23", E 15°32'11.85" (3,8 km).